
Ivančica PAVIŠIĆ

Stručni rad

Institut za arheologiju,
Zagreb

TRAGOM ARHEOLOŠKE PROŠLOSTI LIKE:

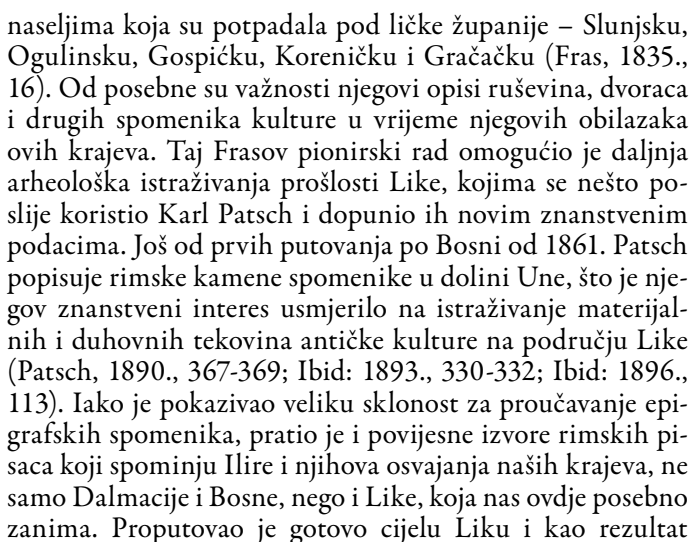
Prilog poznavanju
djelatnosti muzejskih
povjerenika i istraživača
tijekom devetnaestog i
početkom dvadesetog stoljeća

Problem razjedinjenosti Hrvatske početkom 20. stoljeća na politički odijeljene prostore – Bansku Hrvatsku i Vojnu krajinu pod upravom bana i Hrvatskog sabora, te Dalmaciju i Istru pod upravom bečkog dvora – potaknulo je jedno od glavnih pitanja hrvatske povijesti, pitanje sjedinjenja hrvatskih zemalja. U vezi s time osnivaju se razna društva, koja potiču rad na proučavanju kulturne baštine i na taj način pridonose duhovnom jedinstvu svih hrvatskih pokrajina. Osnivaju se manje zbirke darova, organiziraju se skupljanja i time se stvaraju osnove budućih muzeja. Tako u *Danici horvatskoj* od 13. rujna 1836. Ljudevit Gaj predlaže da se što prije osnuje *Društvo prijatelja narodne izobraženosti ilirske komu bjaše glavno zvanje bilo obrazovanje jezika, sakupljanje knjiga i rukopisa koji se odnose na našu prošlost, te marljivo sabiranje i sakupljanje svakojakih stvari, koji se na opredjeljenje znanosti protežu: otkuda bi se složnom voljom i moćom svih prijateljah narodne izobraženosti ilirska velika občinska knjižnica i narodni muzeum podigao*. (Ljubić 1886, 155). Ovaj Gajev prijedlog narod je prihvatio, kao i Sabor na sjednici 17. rujna 1836. (Ljubić, 1886., 151). Prvi muzejski predmeti čuvani su u Pravoslavnoj akademiji dok se čekao osnutak Narodnog muzeja u Zagrebu.

U povijesti Muzeja spominje se datum 24. lipnja 1841., kada je osnovano Hrvatsko – slavonsko gospodarsko društvo, iz kojeg će se razviti Hrvatski narodni muzej (Ljubić, 1870., 4). U Društvu su se okupile najuglednije osobe iz tadašnjeg javnog života, biskup i banski savjetnik Haulik, general Nungent, biskup Strossmayer, zatim ostali predstavnici ilirskog pokreta kao Rakovac, Vukotinović i Šulek, koji su svojim zauzimanjem popunjavali zbirke Muzeja. U prvim godinama nakon osnutka sakupljani su rijetki predmeti, osobito prirodoslovni, biljke i životinje, rude te stari novac.

U radu Gospodarskog društva istaknuto mjesto imao je F. J. Frass, krajiški školski ravnatelj. Kao vrstan poznavatelj topografije Vojne krajine, objavio je zanimljivu studiju o

Patsch – topografska karta Like

njegovih rekognosciranja nastao je značajan rad, odnosno knjiga *Lika in der römischer Zeit* (Patsch, 1900.). Na osnovi geografskog položaja i osobina reljefa uočio je specifične oblike života Japoda u prapovijesno doba, a prvenstveno u antici, u razdoblju njihovih prvih kontakata s rimskom državom do konačnog pada pod rimsku vlast.

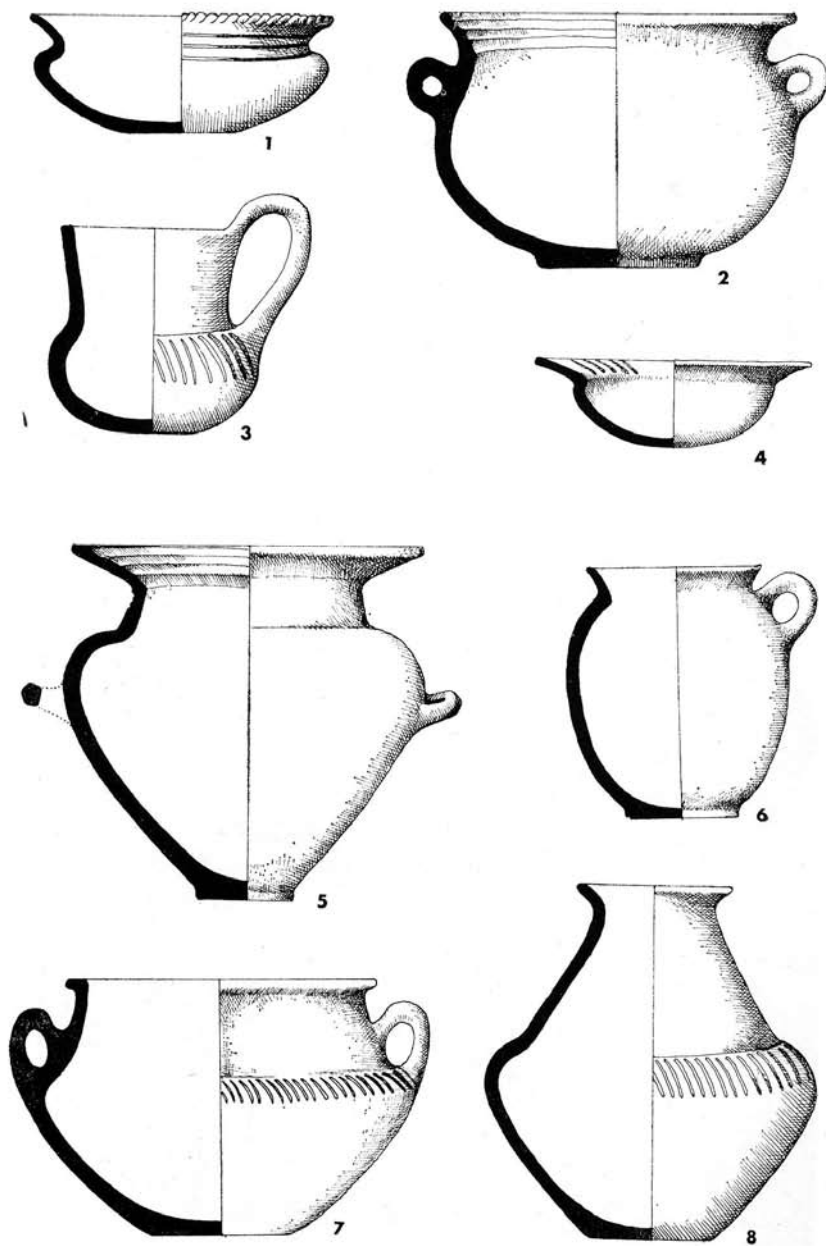
Padom Bachova apsolutizma 1861., Hrvatskoj je vraćen ustav, a u javnom životu njemački jezik je zamijenjen hrvatskim, koji tada postaje službeni jezik. To je ujedno vrijeme osnivanja Narodnog muzeja, koji je na prijedlog hrvatskog Sabora 1866. postao Zemaljski zavod Hrvatske, Slavonije i Dalmacije pod upravom Jugoslavenske akademije (Vukmir, 1954., 119). Narodni zemaljski muzej podijeljen je u dva dijela: Arheološki i Prirodoslovni. Mijat Sabljar postaje čuvar arheološke i drugih zbirki. Kao *vojni inženir* proputovao je cijelu Liku, prikupljajući putne bilješke i skice za sve vrste spomenika kulture. Iz njegova popisa spomenika s područja Ogulinske, Slunjske i Gospićke županije moglo se prepoznati neke arheološke lokalitete. U tim bilješkama potkralo se i pogrešaka koje nije znao prepoznati i ocijeniti, ali cjelokupna njegova građa pruža vrlo zanimljive podatke za njihovu daljnju znanstvenu obradu, prvenstveno za provjeru tih podataka na terenu.

Nakon smrti Mijata Sabljara za stalnog upravitelja Narodnog zemaljskog muzeja 1868. godine izabran je prof. Šime Ljubić, koji nastupom na novu dužnost premješta muzejske zbirke iz Narodnog doma u novoizgrađenu zgradu Jugoslavenske akademije. Iste godine Akademija je izdala *Proglas*, kojim se javno obratila svim prijateljima tog zavoda, tražeći njihovu potporu i pomoć ovim slijedom: *Tko dakle imade, tko nabavi, tko znade da drugi posjeduju prirodne naše zemlje, kano životinje, rude okamine, biline, ili starine: kano kamen s natpisom, sprave, stakla, oruđe i oružje od kamena, mjedi i željeza, nakita od jantara, srebra i zlata, pepelnice, žare, zdjele, čaše, kućno i crkveno posuđe, odjeće, rezbarije, slike i druge umotvorine itd., staroga i srednjega vieka, isto tako rukopise, listine zemljovide, osnove i nacрте starih gradova, sgrada i podrtina, likove, grbove, pečate, vlastoručne potpise slavnijih muževa našega naroda, stare pjeneze, spomenice i medalje itd., taj da izvoli obratiti se na Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti kao upraviteljicu Narodnoga zemaljskog muzeja.* (Rački, 1870., 24).

Akademija, koja je tada vodila vrhovnu upravu nad Narodnim muzejom, svojim dopisom 1870. godine odobrila je svotu od 350 forinti za izdavanje *Viestnika Narodnog muzeja u Zagrebu*. Na sjednici održanoj 3. svibnja 1869. Akademija je prihvatila Ljubićev prijedlog o imenovanju muzejskih povjerenika po Hrvatskoj (Ljubić, 1870., 16). Tada

Sl. 10.

Cerovačka donja špilja kod Gračaca – tipovi posuda od keramike (prema R. Drechsler-Bižić)

se spominju i prve upute muzejskim povjerenicima u općoj formi, bez razrađenih sintetskih pitanja o tome na koji način i kako prikupljati podatke o arheološkim lokalitetima, kao i samim predmetima ovim riječima: ... *da kupe što mogu više arheoloških predmeta i šalju istom zavodu na dar ili uz odštetu i da njegovu Upravu obavještavaju o svakom nalazu i o stanju starina na njihovom području.* (Ljubić, 1886., 158) Akademija u *Proglasu* 1870. spominje imena prvih muzejskih povjerenika s područja Trojedne Kraljevine, koji su bili raznih zvanja – liječnici, profesori, gimnazijski ravnatelji, učitelji, trgovci, bilježnici, kapetani i jedan poštari, a koji su interesom za očuvanje kulturne baštine pridonijeli spašavanju kulturnih dobara iz svoje okoline.

Godine 1878. zabilježeni su i prvi darovatelji s područja Ličko-krbavske županije, među kojima se spominje Josip Magdić, učitelj Građanske škole i muzejski povjerenik iz Ogulina. Narodnom zemaljskom muzeju darovao je srebrni Leopoldov novac iz 1667. godine (Ljubić, 1879., 95 – 96). U istom izvještaju spominje se filozof Karol Lömer, koji obavještava Ravnateljstvo Muzeja o nekim rimskim nalazima iz Široke Kule. On upozorava na važne epigrafske spomenike – jedan uzidan u kuću br. 12. b, vlasnika Mile Oreškovića i drugi uzidan u kuću župnika Nećaka (dopis od 6.6.1878; Ljubić, 1879., 95). Ljubić je odlaskom u Široku Kulu utvrdio topografski položaj naselja na uzvisini uz cestu koja vodi u Senj, gdje pretpostavlja postojanje antičkog naselja *Ausanca-lione*. Iste 1878. iz Drežnika se javio župnik i muzejski povjerenik Joso Vukelić iz Nove Kršlje, koji je usmjerio svoju muzejsku aktivnost na iskopavanje prapovijesne tzv. Radakove pećine. Mineralog i petrograf Mijo Kišpatić godine 1878. također je istraživao u toj špilji zahvaljujući Vukelićevim prikupljenim pravodobnim informacijama (Kišpatić, 1885., 33–39).

Josip Pavelić, muzejski povjerenik za Ogulinski kotar, sačuvao je nekoliko rimskih spomenika ugrađenih kao *spolia* u Josipdolu, i drugih koji su ležali razbacani po oranicama ili kućnim dvorištima. Ono što prije nije uspjelo Mijatu Sabljaru, da otkupi neke spomenike, uspjelo je ovom strasnom ljubitelju antike, čijom zaslugom je obogaćena epigrafska zbirka Narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu. Jedan od njih posvećen je bogu Jupiteru i mjesnom geniju municipija *Metulum* od Aurelija Maxima, centuriona druge rimske legije adiutrix, u vrijeme jednog od konzula cara Dioklecijana (Pavelić - dopis od 28.7. 1883.; Brunšmid 1911. – 1919., 110, br. 203). I drugi, ne manje važan žrtvenik posvećen je Jupiteru Dolihenskom, za zdravlje careva L. Septimija Severa i Antonina Karakale (Brunšmid, 1911. – 1919., 129, br. 228). Iz natpisa se doznaje da je *Metulum* u 3. stoljeću imao mu-

Ivančica PAVIŠIĆ

**Tragom arheološke
prošlosti Like:
prilog poznavanju
djelatnosti muzejskih
povjerenika i istraživača
tijekom devetnaestog i
početkom dvadesetog
stoljeća**

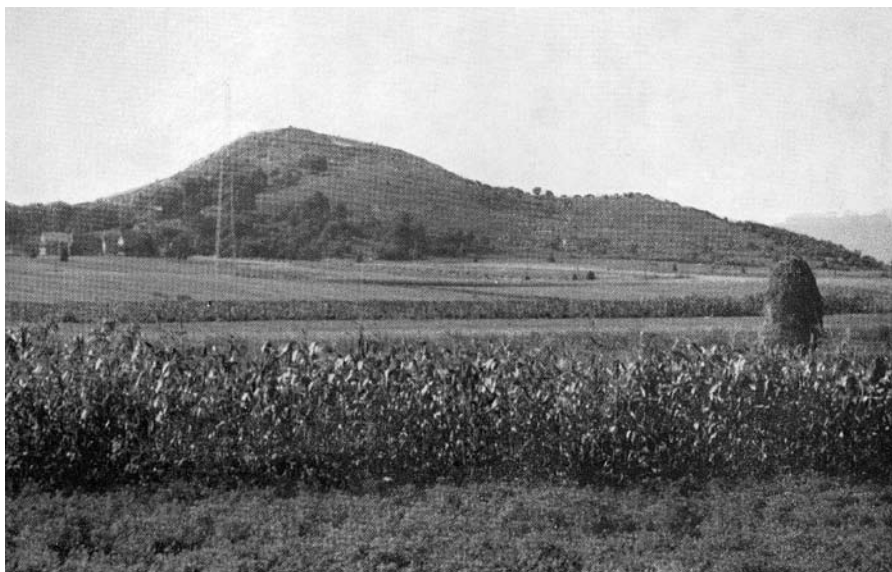
nicipalni status i da je tu bila postaja za pripadnike raznih legija iz Panonije i donje Mezije, koji su tijekom kratkog boravka ovdje podignuli ovaj zavjetni žrtvenik. Za razvoj arheološke znanosti stekao je prof. Šime Ljubić velike zasluge otkrićem japodske nekropole u Prozoru kod Otočca 1880. godine. Prve podatke o toj nekropoli primio je te godine od mjesnog učitelja Marka Markovića, koji mu šalje prve nalaze brončanih i jantarnih predmeta (Marković - dopis od 16. 10. 1880.). Uprava Narodnog muzeja u znak zahvalnosti imenuje učitelja Markovića za muzejskog povjerenika i povjera mu daljnja iskopavanja na nekropoli u Prozoru. Ljubić sljedeće godine odlazi u Prozor da bi proučio ovaj arheološki lokalitet i njegov položaj u kotlini pod obroncima gradina Veliki i Mali Vital, te prisustvovao Markovićevim iskopavanjima. O rezultatima iskopavanja u Prozoru izvijestio je Krajišku zemaljsku upravu, od koje je dobio financijsku pomoć za daljnji rad, a kotarskoj oblasti u Otočcu izdan je nalog ovim riječima: *...da muzejskom ravnateljstvu idu na ruku u koliko to za sigurnije i što bolje obavljanje zadaće bude potrebno.* (Ljubić, 1889. a, 105-106)

Ljubić, nažalost, nije sam provodio iskopavanja nego ih je povjerio učitelju Markoviću, koji je prema njegovim uputama nastavio raditi do 1884. godine. Grobne cjeline nisu sačuvane, jer Marković nije vodio dnevnik iskopavanja iz kojih bi se one mogle izdvojiti, ali nalazi su danas sačuvani u prapovijesnoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu.

Od 1878. Arheološki odjel nije više u sklopu Akademije, nego je pod upravom Bogoštovno-nastavnog odjela Kraljevske zemaljske vlade (Vinski, 1966., 8 – 11). Djelat-

Sl. 5.

Prozor kod
Otočca – japodske
gradine Veliki i Mali Vital
(prema R. Drechsler-Bižić)

nost Arheološkog odjela svodi se sve više na samostalan rad, što se posebno odrazilo na sustavnim iskopavanjima, koja su se od tada provodila po cijeloj trojednoj Kraljevini. To je vrijeme vrlo značajnih prapovijesnih otkrića – npr. teramara u Budinščini, groblje sa žarama u Treščerovcu i Ozlju, te groblja iz vremena hrvatskih narodnih vladara kod Kloštra (Ljubić, 1886., 163).

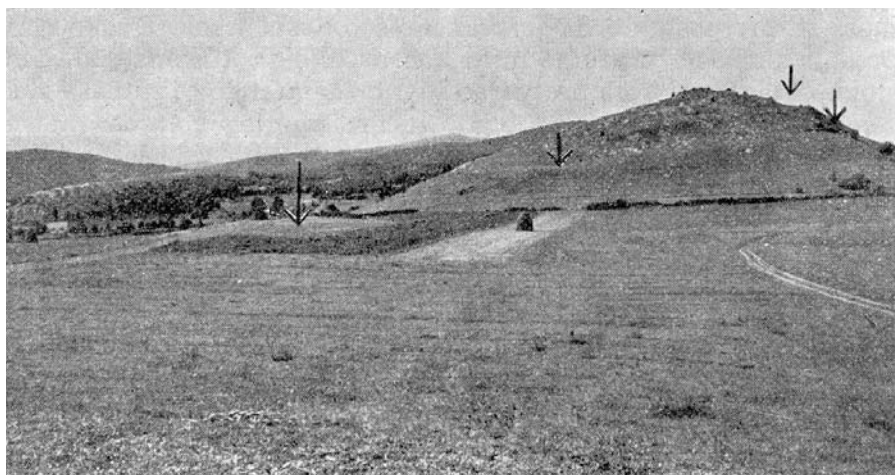
Važni su događaji osnutak Hrvatskog arheološkog društva i pokretanje časopisa *Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva* 1879., koji je Ljubić uređivao četrnaest godina te u njemu objavljivao razne vijesti i članke kao jedini suradnik-arheolog sve do 1892. godine. U *Viestniku* su objavljene prve obavijesti muzejskih povjerenika iz svih krajeva naše zemlje o nekom arheološkom lokalitetu ili spomeniku, a uz to i njihovi darovi koji su stizali u Narodni muzej. Kao urednik, Ljubić je redovito prilagao svoje radove, od kojih se ističe studija o JAPODIMA, gdje se koristi najstarijim Skilakovim izvorima iz *PERIPLUSA*, koji navodi da se Japodi ne spominju kao zasebno pleme, nego ih pripisuje Liburnima i Histrima (Ljubić 1885 b, 1 – 11).

Spominje također Strabona i njegovo djelo *Geographica*, u kojem donosi opširne podatke o naseljima Japoda – npr. *Metulum*, *Vendon (Avendo)* i *Arupium* u Prozoru kod Otočca. Ljubić se oslanja na Strabonove opise zemlje Japoda prije rimskih osvajanja, za koje kaže da su stanovali s one strane planine *Albius – Velike i Male Kapele*. Sjeverna granica, prema njegovim saznanjima, protezala se do blizine *Okre (Vrhbnike)*, a odatle bi se na istok pružala do *Panonije*, a na jug do *Zrmanje*. Ljubić opisuje i daljnja osvajanja Japodije od Oktavijana 35. g. po Kristu te donosi podatke o rimskim naseljima na tom području.

Ivančica PAVIŠIĆ
**Tragom arheološke
 prošlosti Like:
 prilog poznavanju
 djelatnosti muzejskih
 povjerenika i istraživača
 tijekom devetnaestog i
 početkom dvadesetog
 stoljeća**

Sl. 2.

Gradina u Kumpulju kod
 Otočca (prema R. Drechsler-Bižić)

Ivančica PAVIŠIĆ

Tragom arheološke prošlosti Like: prilog poznavanju djelatnosti muzejskih povjerenika i istraživača tijekom devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća

Dolaskom u Narodni muzej, Ljubić je uredio više kataloga, od kojih se ističu *Opis jugoslavenskih novaca (1875.)*, i *Popis predmeta predhistoričke dobe u Narodnom muzeju u Zagrebu (1876.)*, koji je imao 96 stranica teksta i 4 tablice. Taj katalog proširio je novim izdanjem 1889. pod nazivom *Popis Arheološkog odjela Narodnog zemaljskog muzeja* Odsjek I., Svezka I., s egipatskom i predhistoričkom zbirkom (Ljubić, 1889.). Posebno je zanimljivo poglavlje “Tučeno doba – predmeti iz Like”, u kojem je predstavio prikupljene slučajne nalaze s devetnaest ličkih lokaliteta. U posljednjem poglavlju donosi prilog s nacrtom gradine Veliki i Mali Vital u Prozoru.

Poglavlje o napretku i popunjavanju prapovijesne i antičke zbirke nastalo je dolaskom dr. Josipa Brunšmida 1885. godine u Arheološki odjel Narodnog muzeja, koji slijedi već prije započetu djelatnost svojeg prethodnika i učitelja Šime Ljubića. Tijekom 1894. i 1895. Brunšmid je poduzeo niz putovanja po zemlji, na kojima je pronašao suradnike

Sl. 3.

Kompolje – japodska nekropola (prema R. Drechsler-Bižić)

među seoskim učiteljima i činovnicima. Od njih je prikupljao dragocjene podatke o novim arheološkim lokalitetima i svojim stručnim savjetima vodio ih je u daljnjem radu. U Muzej su pristizali dopisi muzejskih povjerenika na koje je vlastoručno odgovarao i davao upute, bez obzira na to radi li se o iskopavanjima ili prikupljanjima nalaza s pojedinih lokaliteta i slao je novac za otkup predmeta.

Brunšmid je 1896., tijekom boravka u Vrebcu, pronašao nekoliko prapovijesnih lokaliteta i o njima samo kratko izvijestio (Brunšmid, 1897., 163). Na lokalitetu Đurđeva glavica utvrđeno je postojanje neolitičkog naselja. Na gradini Stražbenici u Vrepcu probna iskopavanja provodio je Brunšmid 1897. godine, i ustvrdio da se prapovijesno naselje smjestilo na osam blagih terasa, koje se nižu jedna ispod druge. Ispod gradine spominje dva tumula; na *Lečištu* i *Orlovu kamenu*. U Širokoj Kuli nedaleko od Ličkog Osika nalazi se lokalitet *Vranića gomila*, zapravo veliki tumul, na čijem je jednom kraju iskopavao Josip Brunšmid (Brunšmid, 1901.a, 63). Među njegovim najvećim iskopavanjima su ona vođena na gradini *Crkvini* u Kompolju, koja nisu dala pozitivne rezultate. Slijedio je nastavak istraživanja prapovijesne nekropole na zemljištu J. Grčevića i S. Kranjčevića, gdje je iskopano ukupno 288 grobova *in situ* i 130 nesigurnih grobnih cjelina (Drechsler-Bižić, 1961., 67-114).

Od posebnog je značenja Brunšmidovo prikupljanje nalaza novca s područja cijele Hrvatske, koje objavljuje u *Vjesniku Hrvatskog arheološkog društva* od 1895, potom od 1913. – 1914. u radu pod naslovom *Nekoliko našašća*

Ivančica PAVIŠIĆ
**Tragom arheološke
prošlosti Like:
prilog poznavanju
djelatnosti muzejskih
povjerenika i istraživača
tijekom devetnaestog i
početkom dvadesetog
stoljeća**

Sl. 4.
Kompolje – japodska
nekropola (prema R.
Drechsler-Bižić)

Ivančica PAVIŠIĆ

**Tragom arheološke
prošlosti Like:
prilog poznavanju
djelatnosti muzejskih
povjerenika i istraživača
tijekom devetnaestog i
početkom dvadesetog
stoljeća**

novca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji. Objavio je pritom 40 ostava, među kojima nekoliko s područja Like, a po važnosti treba izdvojiti ostavu iz Mazina (Brunšmid, 1901.b, 87-168; ibid: 1905., 180-182).

Među prvim muzejskim povjerenicima s kojima je Brunšmid počeo surađivati bio je Jerko Pavelić iz Ličkog Lešća. U svojem prvom javljanju Narodnom muzeju izvijestio je o nalazu rimskog epigrafskog spomenika uzidanog u pročelje crkve sv. Franje u Ličkom Lešću (Pavelić - dopis od 24.6. 1887.). Brunšmid je tekst natpisa pročitao i ustvrdio da pripada bazi velikog kipa, podignutog u čast cara Augusta (14. g. po Kristu), po zaključku grada *Arupiuma* (Brunšmid, 1904., 154). Jerka Pavelića, učitelja na Pučkoj školi u Gospiću, imenovalo je 1884. Ravnateljstvo Muzeja muzejskim povjerenikom za ovaj kraj. On je započeo iskopavanja na gradini Markaševac, sjeverno od Ličkog Osika (Pavelić - dopis od 13.8. 1885.). Uz nacrt gradine te na osnovi naknadno provedenih arheoloških iskopavanja R. Drechsler-Bižić moglo se zaključiti da se na toj gradini doista prostiralo naselje u srednje i kasno brončano doba, kakva su na tom području Like vrlo rijetka. Nedaleko od Ličkog Osika, u zaseoku Novoselije, učitelj Ivan Devčić započeo je probna iskopavanja na prapovijesnom tumulu, koji mu se zbog same konstrukcije i skromnih priloga, učinio nevažnim, te je odustao od daljnjih radova. Tijekom 1970-ih godina na tom lokalitetu provedena su, u ime Arheološkog muzeja u Zagrebu, a pod vodstvom prof. Ružice Drechsler-Bižić revizijska iskopavanja. Pokazala su da se radi o nekropoli od osam tumula iz ranog brončanog doba (Drechsler-Bižić, 1975., 1-19).

Sl. 12.

Ličko Lešće – baza
rimskog stupa
(prema K. Patsch)

Fran Šaban, kotarski pristav u Ogulinu, uz svoju redovitu dužnost obavljao je i posao muzejskog povjerenika za ovaj kraj, a njegovi dopisi objavljeni su u *Vjesnicima Hrvatskog arheološkog društva* od 1900. do 1902. godine. Tijekom boravka u Dugoj Gori, uočio je da se duž cijelog naselja prostire niz grobnih humaka, za koje je pretpostavio da potječu iz starijeg željeznog doba (VHAD, 1900., 229 – 230). Iskopavao je na jednom od brežuljaka zvanom *Čundar*, na kojem je bila nekropola iz kasnog brončanog i starijeg željeznog doba. Šaban je započeo s iskopavanjima na još jednoj japodskoj nekropoli, također iz starijeg željeznog doba, u selu Trošmariji kod Ogulina (VHAD – dopis 1901., 253).

Ravnateljstvo Narodnog muzeja primilo je dopis Kraljevske kotarske oblasti u Brinju o nekim nalazima učitelja Antuna Magdića s Pučke škole u Brinju. On zapravo izvještava o postojanju prapovijesne gradine, između sela Letinca i Lipice, opisuje njezine suhozidne obrambene zidine, građene od lomljenog kamenja, ali krivo zaključuje da je to gradinsko naselje iz rimskog vremena (Magdić – dopis od 12. 6. 1882.).

U vrijeme arheoloških iskopavanja u Gackoj dolini muzejski povjerenik bio je Ilija Šarinić, ravnatelj Pučke škole u Švici kod Otočca (Brunšmid, 1901. b, 98-99). On se posebno zanimao za gradinska naselja, te spominje da se u neposrednoj blizini sela Švice uzdižu tri istaknute prapovijesne gradine: *Švičkin vrh*, *Lumbardenik* i *Šimin vrh* (Šarinić – dopis od 25. 10. 1910.).

Arheološkom odjelu u Zagrebu 1897. godine javio se Ferdo Trtanj, bilježnik i upravitelj općine u Udbini (Trtanj – dopis od 12. 5. 1897.). On je prikupio nekoliko vrijednih arheoloških nalaza s prapovijesne gradine u podnožju *Gradine*, na kojoj se prostiralo japodsko naselje. Godine 1900. izvijestio je o položaju vrlo važne japodske nekropole u Širokoj Kuli, na položaju *Vranića gromila*, gdje je Brunšmid nastavio s iskopavanjima (Brunšmid, 1901. a, 87- 168).

Geodetski tehničar u Otočcu Mate Brajković imenovan je povjerenikom Narodnog muzeja 1907. (Brajković – dopis 28.4.1907.). Njegovi dopisi često su pristizali u Muzej u razdoblju od 1900. do 1903. godine, pa rjeđe do 1912. godine. Od cjelokupne Brajkovićeve dokumentacije u arhivi Arheološkog muzeja u Zagrebu čuva se 12 dopisa, što je najbrojnija korespondencija s nekim muzejskim povjerenikom na terenu, a od kojih je nekoliko objavljeno u glasilu Narodnog muzeja (Brajković – dopis 10.3. 1901.; isti: dopis 25. 4. 1901.; isti: dopis 4.8. 1902.; isti: dopis 24. 8. 1902.; isti: dopis 4. 9. 1904.; isti: dopis 25. 4. 1906.; isti: dopis 27. 4. 1912.; VHAD 1901., 244; VHAD 1902., 228). U istraživačkim poslovima na području arheološke djelatnosti Mate

Ivančica PAVIŠIĆ

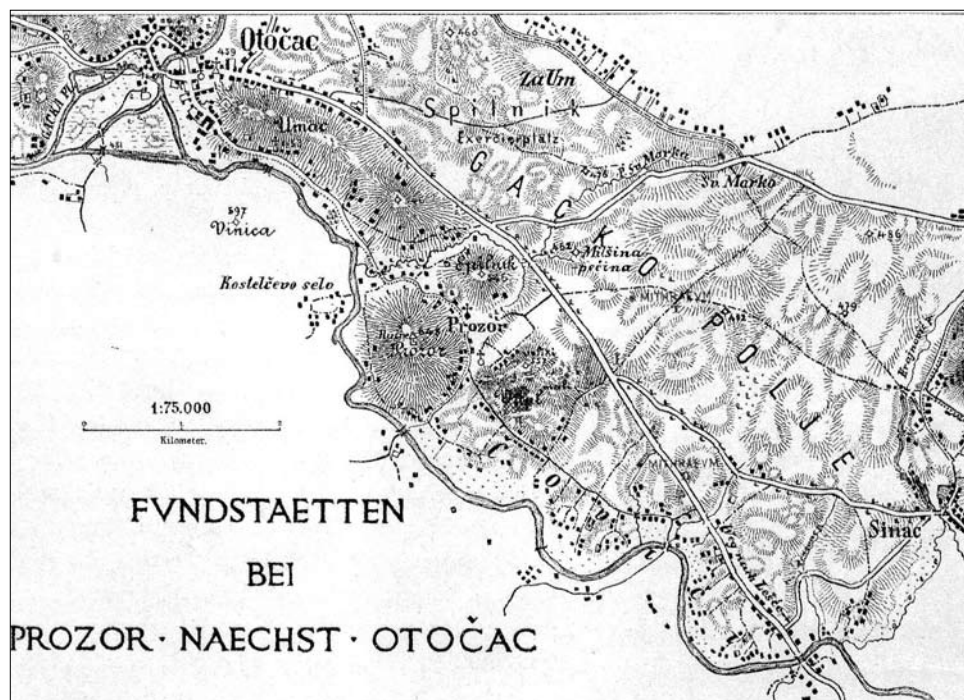
**Tragom arheološke
prošlosti Like:
prilog poznavanju
djelatnosti muzejskih
povjerenika i istraživača
tijekom devetnaestog i
početkom dvadesetog
stoljeća**

Brajković bio je vrlo poduzetan i kad god je bilo moguće surađivao je s mještanima. Prikupljao je njihove podatke o arheološkim lokalitetima i posebno nalazima, u što se želio i sam uvjeriti. S Narodnim muzejom uspostavio je intenzivnu suradnju, a ono što je smatrao da ima potvrdu u arheološkom smislu dostavljao je u svojim dopisima.

U Ličkom polju u selu Mlakvi kod Kosinja spominje Brajković dvije špilje, od kojih se jedna zove *Kavge* a druga *Golubinjača* i pretpostavio je da su bile nastanjene u brončano doba (Brajković - dopis 10. 3. 1901.). Brajkovićevi prikupljeni terenski podaci bili su poticaj Ružici Drechsler-Bižić da 1968. počne istraživati spomenute špilje, od kojih je Golubinjača dala mnoge vrijedne arheološke nalaze iz kasnog brončanog doba (Drechsler-Bižić 1970., 111-117). Sjeverno od Otočca je selo Drenov Klanac, iznad kojeg se smjestila istaknuta prapovijesna gradina, a zapadno od nje je japodska nekropola na zemljištu Luke Banovića, s koje je Brajković iskopao kapu od brončanog lima s iskucanim ornamentom i dostavio je Narodnom muzeju (Drechsler-Bižić 1968., 29-52). Brajkovićevom zaslugom spašen je i žrtvenik posvećen božanstvu Mitri, pronađen 1900. na gradini Vitalu u Prozoru kod Otočca (Brajković - dopis 24. 8. 1912.; Brunšmid, 1904. – 1911., 149). U Otočcu ga je u radu tehnička struka povezala s Cvjetkom Vursterom, također muzejskim povjerenikom s kojim je istraživao u Gackom polju. Istraživačka

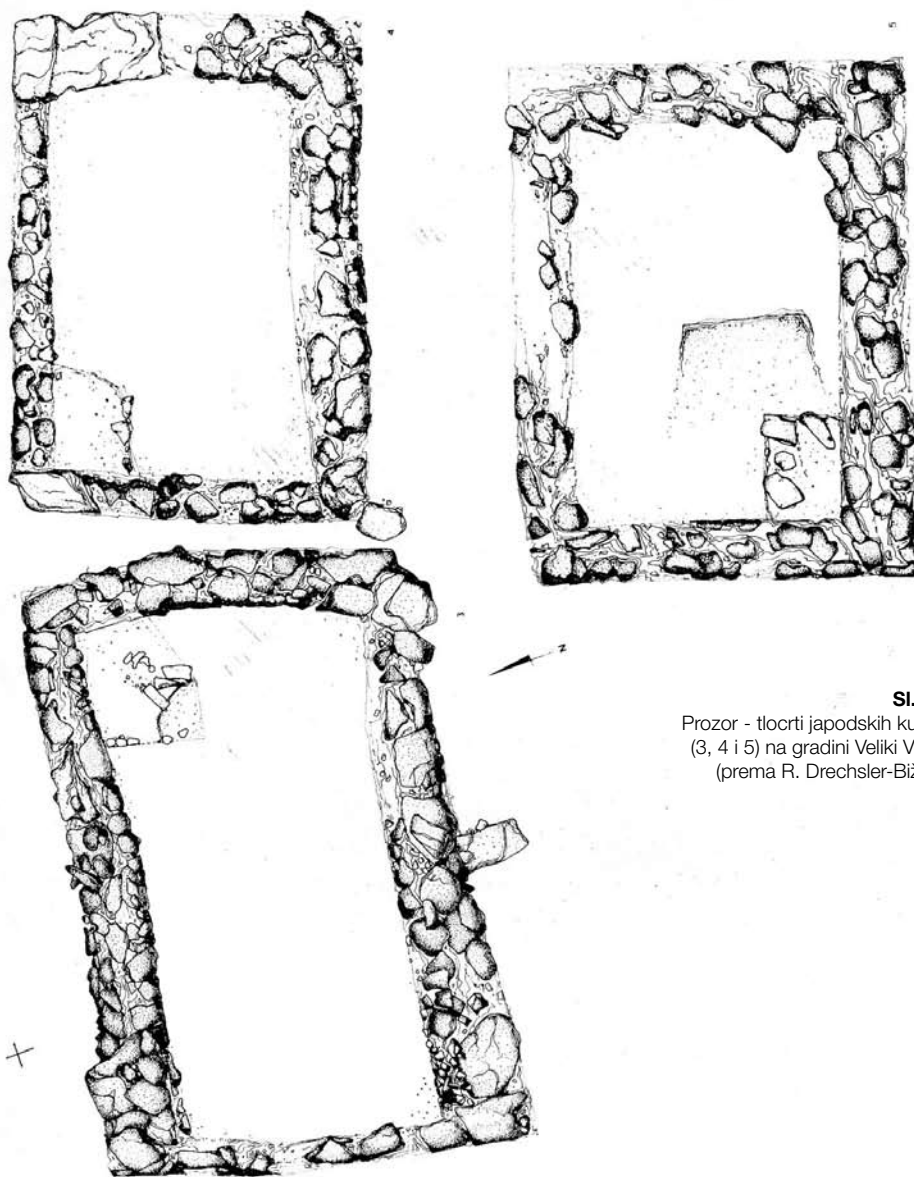
Sl. 6.

Topografska
karta s položajima
arheoloških lokaliteta u
okolici Otočca
(prema R. Drechsler-Bižić)

djelatnost na području arheologije dovela ga je do suradnje s Većeslavom Hennebergom, povjesničarom umjetnosti, kustosom i konzervatorom Zemaljskog povjerenstva za čuvanje umjetničkih i povijesnih spomenika u Hrvatskoj i Slavoniji. Zajedno su 1901. godine obišli neke gradinske lokalitete u okolini Otočca i prikupili vrlo značajne topografske podatke o naseljavanju Japoda na tom području (Henneberg 1934., 94-128; Vurster - dopis 09. 3. 1901.).

Ivančica PAVIŠIĆ
**Tragom arheološke
 prošlosti Like:
 prilog poznavanju
 djelatnosti muzejskih
 povjerenika i istraživača
 tijekom devetnaestog i
 početkom dvadesetog
 stoljeća**

Sl. 7.
 Prozor - tlocrti japodskih kuća
 (3, 4 i 5) na gradini Veliki Vítal
 (prema R. Drechsler-Bižić)

Ivančica PAVIŠIĆ

**Tragom arheološke
prošlosti Like:
prilog poznavanju
djelatnosti muzejskih
povjerenika i istraživača
tijekom devetnaestog i
početkom dvadesetog
stoljeća**

Nakon odlaska dr. Josipa Brunšmida u mirovinu 1924., naslijeduje ga dr. Viktor Hoffiller, koji postaje redoviti profesor staroklasične arheologije na Sveučilištu u Zagrebu, a ujedno ravnatelj Arheološko-historijskog narodnog muzeja. Nastupajući na dužnost ravnatelja Muzeja, Hoffiller preuzima sve važne poslove, koje je do tada neumorno obavljao Brunšmid. Nastavio je posao svojeg prethodnika na izgrađivanju muzejskih zbirki. Završivši studij arheologije u Beču u Hoernesovoj školi, Hoffiller je pokazivao veliko zanimanje za pretpovijest, te je 1935. u povodu Međunarodnog kongresa arheologa u Zagrebu postavio veliku izložbu o Japodima (Hoffiller, 1935., 3-4). Stručnost koju je pokazivao u svim granama arheologije, Hoffiller je dopunjavao terenskim istraživanjima i iskopavanjima po cijeloj Hrvatskoj, naročito po Slavoniji. U Lici je poduzeo značajna iskopavanja na nekropoli iz željeznog doba u Smiljanu kod Gospića (Hoffiller, 1905., 193-203). S napretkom arheološke znanosti suradnja s muzejskim povjerenicima postupno slabi i ne dostiže više važnost koju je imala u Brunšmidovo vrijeme.

Osnutkom Zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetničkih i historijskih spomenika 1911. Hoffiller postaje njegov aktivni sudionik, a svoju djelatnost proširuje na zaštitu spomenika kulture. Povjerenstvo je djelovalo uglavnom u dva smjera: na proučavanju i publiciranju prikupljene građe, te na zaštiti spomenika od propadanja. Briga za očuvanje spomenika postaje sve izraženija, u nju se uključuju novi

Sl. 11.

Lovinac – rimska
nadgrobna ploča
(prema K. Patsch)

stručnjaci u konzervatorskoj djelatnosti, npr. Većeslav Henneberg, Emilije Laszowski i Gjuro Szabo. Oni stručno i znanstveno obrađuju spomenike kulture i ostatke ruševina iz svih povijesnih razdoblja, posebno srednjovjekovnog, koji su u njihovim radovima ostavili mnoge znanstvene podatke o brojnosti spomenika i na području Like, Gorskog kotara i Korduna (Lopašić, 1895.; Laszowski, 1902., 5-40 ; Henneberg, 1923., 47-55).

U razdoblju od 1918. do 1945. arheološka je djelatnost u današnjoj Hrvatskoj gotovo prestala. Diplomiranih arheologa bilo je vrlo malo, a novi muzeji nisu osnivani. Ratne 1942. godine prestaje izlaziti *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva*, što pokazuje kakve su teške prilike bile tih ratnih godina. Situacija se posve mijenja poslije 1945., kada počinje vrlo intenzivna muzejska djelatnost u cijeloj zemlji. Započinju opsežna arheološka istraživanja modernim metodama, i to prvo sistematizacija i kartiranje svih poznatih arheoloških lokaliteta, zatim probna iskopavanja i na kraju sustavna istraživanja.

S osnutkom lokalnih muzeja nestaje potreba za muzejskim povjerenicima, a nove institucije ne prihvaćaju više njihov amaterski rad. Naime, mnogi od njih živjeli su u pretprošlom stoljeću, kada je arheologija bila na mnogo nižoj razini nego danas. Ti marljivi ljudi koristili su muzejima i istraživačima jer su im davali podatke i brinuli se za nalaze na njihovim terenima, prikupljali ih i upućivali na pohranu u Narodni muzej u Zagrebu. Taj dio posla obavljali su dobro i korisno, ali istraživanja i iskopavanja koja su provodili, nisu bila na razini na kojoj bi bila da su ih vodili stručnjaci. Upute Ljubića i Brunšmida nisu mogle biti tako korisne, jer oni nisu bili na terenu, nego su slali kratke dopise i dopuštali povjerenicima da samostalno rade. Podaci na pismima povjerenika često su netočno opisivali predmet, a naročito su netočni bili u odnosu na njihovo datiranje. Svaki takav podatak trebalo je na terenu odmah provjeriti, jer su mnogi nalazi prispjeli u Muzej i tamo ostali, a da se na terenu nije provjerilo niti sondiralo kako bi se dobili sigurniji podaci. Kratak boravak na terenu, samo pregled iskopanih čestica i kratak razgovor s povjerenicima, također nije davao potrebne rezultate.

U radu stručnjaka – istraživača, treba napomenuti da su oni ipak odlazili na teren i mnoge lokalitete pravilno su ocijenili i registrirali. To osobito vrijedi za dr. Josipa Brunšmida, koji je vodio dnevnik iskopavanja s podacima o mnogim nalazima prikupljenim za obilaska terena. Ljubić je manje bio na terenu, ali je njegov uredski rad vrlo vrijedan i još danas upotrebljiv. Osobito je *Popis arheoloških nalaza u prapovijesnoj zbirci* iz 1879. i 1890. koristan katalog - vodič

Ivančica PAVIŠIĆ

**Tragom arheološke
prošlosti Like:
prilog poznavanju
djelatnosti muzejskih
povjerenika i istraživača
tijekom devetnaestog i
početkom dvadesetog
stoljeća**

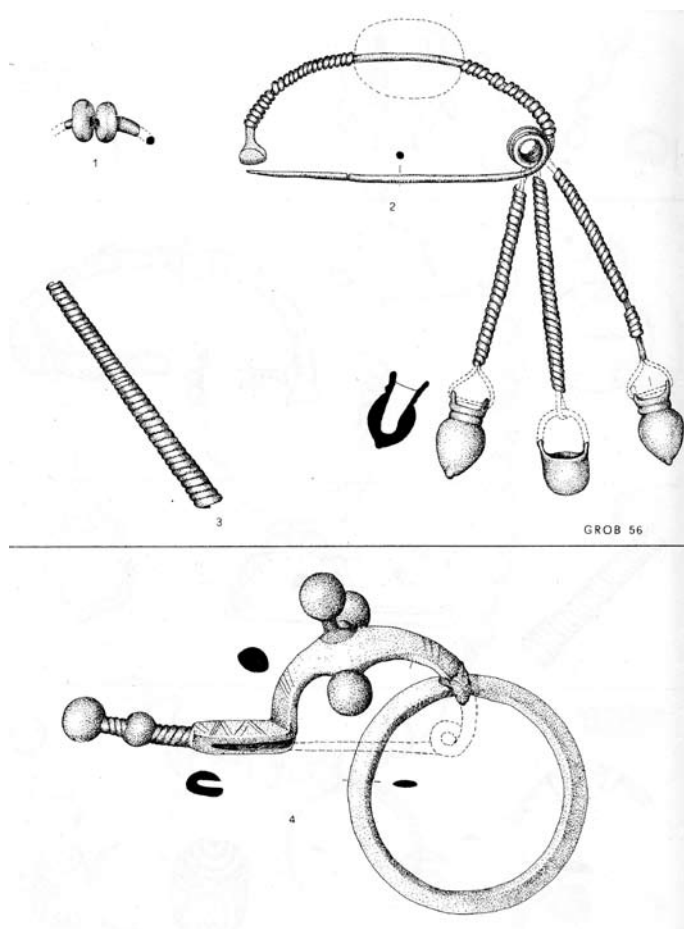
ne samo po zbirkama Arheološkog muzeja u Zagrebu, nego i u daljnjem istraživačkom radu svakog arheologa.

U Lici se arheološka djelatnost razvija vrlo intenzivno, a najviše se pozornosti poklanja lokalitetima na kojima su upravo zahvaljujući radu s muzejskim povjerenicima i suradnicima, istraživanja započela krajem devetnaestog stoljeća. Istodobno s takvim radom na terenu pojavila se i potreba za više muzeja. Na području Like, u kojoj do tada nije postojao nijedan muzej, osniva se 1960. Muzej Like u Gospiću. Briga i marljiv rad Ivana Jurčića, prvog direktora tog Muzeja, potaknuli su vrlo intenzivnu suradnju s Arheološkim muzejom u Zagrebu, pa stručnjaci tog Muzeja pod vodstvom prof. Ružice Drechsler-Bižić postavljaju Prapovijesnu zbirku Muzeja Like u Gospiću.

Stručno-istraživački i znanstveni rad Ružice Drechsler-Bižić vezan je prvenstveno za istraživanja arheoloških lokaliteta Like i proučavanje kulture starijeg i mlađeg željeznog doba, osobito Japoda i njihove kulture. Na teme-

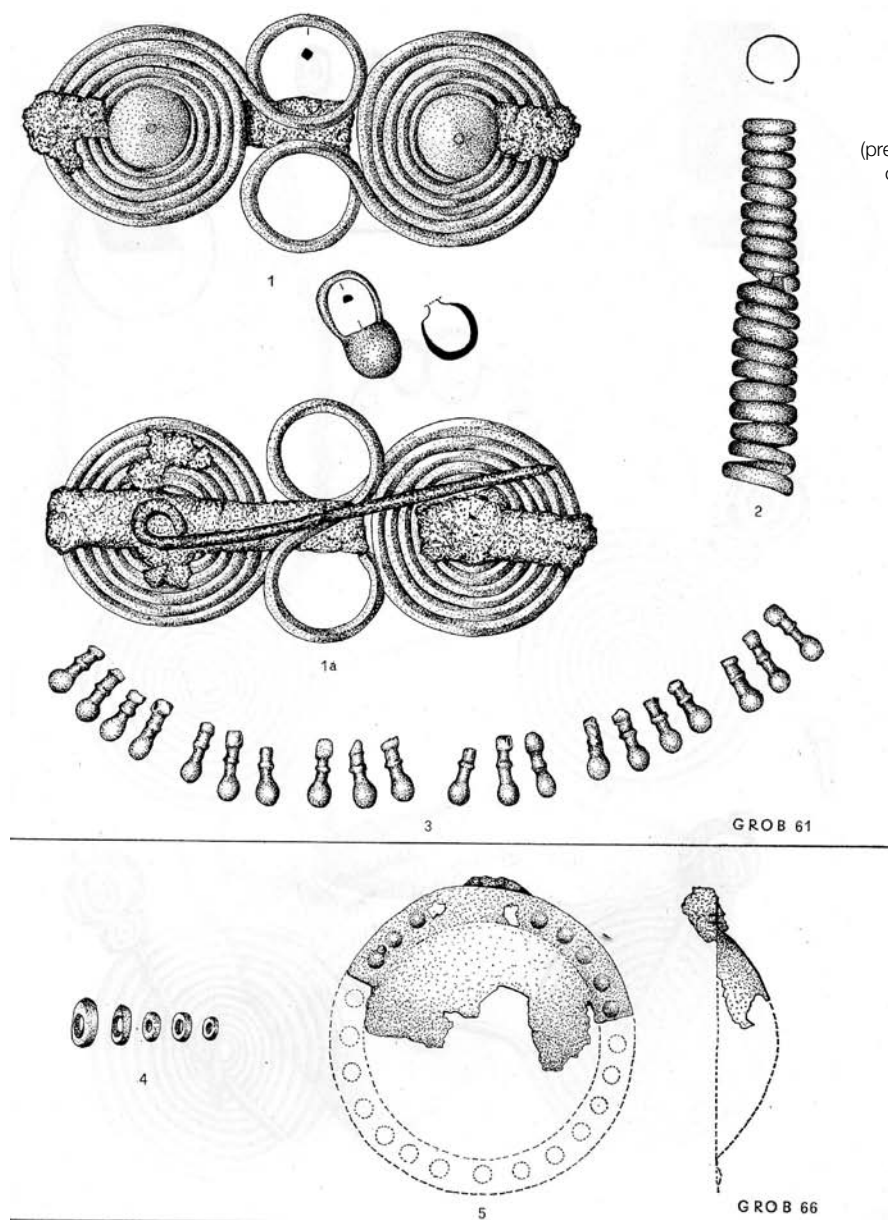
Sl. 8.

Prozor – japodska
nekropola – nalazi iz grobova
(prema R. Drechsler-Bižić)

ljima bogate japodske zbirke Ljubića i Brunšmida započela je iskopavanja, zapravo istraživanja nekropola u Prozoru, Kampilju kod Otočca, Vrepcu kraj Gospića te u Smiljanu kod Gospića i nekropole pod tumulima u Dugoj Gori kraj Generalskog Stola. Istraživanja je nastavila u špiljama, npr. velike nekropole u špilji Bezdanjači u Vrhovinama s kraja srednjeg i početka kasnog brončanog doba, u kojoj je bilo pokopano dvjestotinjak ljudi. Slijedila su iskopavanja u

Ivančica PAVIŠIĆ
**Tragom arheološke
 prošlosti Like:
 prilog poznavanju
 djelatnosti muzejskih
 povjerenika i istraživača
 tijekom devetnaestog i
 početkom dvadesetog
 stoljeća**

Sl. 9.

Prozor –
 japodska
 nekropola,
 nalazi iz
 grobova
 (prema R. Dre-
 chsler-Bižić)

špiljama: Jozginoj pećini u Trnovcu Ličkom, Golubinjači kraj Kosinja i Pećini u Ličkom Lešću. Terenskim obilascima po Lici prikupila je mnogo topografskih podataka, a muzejski fundus obogatila je obiljem arheološke građe. Dugogodišnjim istraživačkim radom pridonijela je struci novim znanstvenim spoznajama o životu Japoda na ličkim gradinama ili u špiljama, te o načinu gradnje stambenih objekata ili njihovu pokapanju. Rezultate tih istraživanja objavila je u člancima, studijama, raspravama i predavanjima na znanstvenim skupovima. Objavila ih je u edicijama u IV. i V. knjizi *Praistorija jugoslavenskih zemalja* (Sarajevo, 1983. i 1987.). U tim radovima isčitavamo sliku etničkih i kulturnih previranja Japoda tijekom srednjeg i na početku kasnog brončanog doba s njihovom materijalnom kulturom od početka 11. st. do dolaska Rimljana u 1. st. pr. Krista.

U suradnji s Arheološkim muzejom u Zagrebu osniva se 1967. godine Zavičajni muzej u Otočcu. U njemu je na moderan način izloženo arheološko blago iz okolice Otočca, čija su istraživanja započeli veliki entuzijasti i vrijedni muzejski povjerenici, uz potporu Ljubića i Brunšmida.

NAPOMENA:

Putne bilješke Mijata Sabljara čuvaju se u arhivu Državne uprave za zaštitu spomenika kulture – Konzervatorski odjel Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

GZM	Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu
NarStar	Narodne starine, Zagreb
PJZ	Praistorija jugoslavenskih zemalja, Sarajevo
VAMZ	Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu
VHAD	Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva, Zagreb
ViestHrvArk	Viestnik hrvatskoga arheološkoga društva, Zagreb
VMKH	Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, Zagreb

LITERATURA

- BRUNŠMID, J. (1896.), "Našašće italjskih i afrikanjskih novaca u Mazinu", *VHAD* n.s. 2: 42 – 8.
- BRUNŠMID, J. (1897.), "Grobovi halštatskog doba u Vrebcu kod Gospića", *VHAD* n.s. 2 (1896- 1897): 163 – 164.
- BRUNŠMID, J. (1901.), "Groblje bronsanog doba na Klačenicima kod Jablanca", *VHAD* n.s. 5: 53 – 62.
- BRUNŠMID, J. (1901.a), "Predmeti halštatskog doba u Vranića gornjoj u Širokoj Kuli", *VHAD* n.s. 5: 53 – 72.
- BRUNŠMID, J. (1901.b), "Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije", *VHAD* n. s. 5: 87 – 168.
- BRUNŠMID, J. (1904.), "Kameni spomenici hrvatskog Narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu", *VHAD* n.s. 8: 176 – 192.
- BRUNŠMID, J. (1905.a), "Našašće rimskih bakrenih novaca trećeg stoljeća u Medku", *VHAD* n.s.8: 180 – 182.
- BUZINSKI, E. J. (1870.), "Pravila Narodnoga zemaljskoga muzeja u Zagrebu", *ViestHrvArk* 1, 18-19.
- DRECHSLER, R. (1958.), "Naselje i grobovi prahistorijskih Japoda u Vrebcu", *VAMZ* ser. 3, sv. 1, 18-19.
- DRECHSLER-BIŽIĆ, R. (1961.), "Rezultati istraživanja japodske nekropole u Kompolju od 1955. do 1956. g.", *VAMZ* ser. 3., sv. 2.: 67 – 114.
- DRECHSLER-BIŽIĆ, R. (1968.), "Japodske kape i ogjavlja", *VAMZ*, 3 ser. sv. 3: 29 – 52.
- DRECHSLER-BIŽIĆ, R. (1970.), "Zaštitna iskopavanja pećine Golubinjače kod Kosinja", *VAMZ* ser. 3, sv. 4: 111 – 117.
- DRECHSLER-BIŽIĆ, R. (1975.), "Istraživanja tumula ranog brončanog doba u Ličkom Osiku", *VAMZ* ser. 3, sv. 9.: 1- 19.
- DRECHSLER-BIŽIĆ, R. (1983.), "Japodska kulturna grupa", u: *Bronzano doba*, PJZ IV., Sarajevo, 374-389.
- DRECHSLER-BIŽIĆ R., "Japodska grupa", u: *Jadransko-zapadnobalkanska regija*, PJZ V., Sarajevo, 1987., 391 – 441.
- FRASS, F. J., (1835.), *Vollständige Topographie der Karlstädter – Militär-grenze mit besonderer Rücksicht auf diese Beschreibung der*

Schlösser, Ruinen, Inschriften und anderen dergleichen Überbleibsen von Antiquitäten, nach eigener Anschauung und aus den zuverlässigste Quellen dargestellt für Reisende, und zur Förderung der Vaterlands – Liebe, Karlstadt.

- HENNEBERG, V. (1923.), "Lika prije Haequetovih putovanja", *NarStar* 2: 47 – 55.
- HENNEBERG, V. (1934.), "Stari lički gradovi", u: *Lički kalendar*, Zagreb: 94-128.
- HOFFILLER, V. (1905.), "Prehistorijsko groblje u Smiljanu kod Gospića", *VHAD* n.s. 8: 193-203.
- KIŠPATIĆ, M. (1885.), "Kosti iz Baračeve spilje kod Kršlja", *ViestHrvArk* 7/2, 1-2.
- LASZOWSKI, E. (1902.), "Hrvatske povijesne građevine", Zagreb.
- LASZOWSKI, E. (1941.), "Stari lički gradovi", u: *Povijest Like i Krba-ve*, Zagreb, 1/3, 5-40.
- LOPAŠIĆ, R. (1895.), *Krajevi oko Kupe i Korane*, Zagreb.
- LJUBIĆ, Š. (1870.), "Narodni zemaljski muzej u Zagrebu", *ViestHrvArk* 1, Zagreb, 3-16.
- LJUBIĆ, Š. (1879.), "Darovi prikazani Narodnom Zemaljskom arkeološkom muzeju tečajem godine 1878", *ViestHrvArk* 1: 45.
- LJUBIĆ, Š. (1882.), "Putopisne arkeološke bilješke od Ogulina do Prozora", *ViestHrvArk* 4, br. 1: 12 – 23.
- LJUBIĆ, Š. (1885.), "Kula", *ViestHrvArk* 7: 1- 11.
- LJUBIĆ, Š. (1885.a), "Naredba o čuvanju grobnica iz predhistoričkog doba", *ViestHrvArk* 7, 32.
- LJUBIĆ, Š. (1885.b), "Japudija i predhistoričko otkriće u Prozoru kod Otočca", *ViestHrvArk* 7: 11-12.
- LJUBIĆ, Š. (1886.), "O napredku arkeološke znanosti u našoj hrvatskoj zemlji", *Rad JAZU* 80, 148-164.
- LJUBIĆ, Š. (1889.), "Crtice iz mog putovanja po južnoj strani gornje Krajine ili Gospičko – otočke pukovnije", *ViestHrvArk* 11, br. 4: 105-109.
- LJUBIĆ, Š. (1889.a), *Popis arkeološkoga odjela Narodnog zemaljskog muzeja u Zagrebu*, Zagreb.
- LJUBIĆ, Š. (1889.b), "Odlomak predhistoričkoga groblja u Prozoru", *ViestHrvArk* 11: 1- 2.
- MIRNIK, I. (1981.), "Mijat Sabljar u Solinu i Vranjicu 1854", *VAHD* 75, 209-212.
- PATSCH, K. (1896.), "Japodi", *GZM* 8: 113.
- RAČKI, F. (1870.), "Proglas jugoslavenske akademije u poslu narodnog Zemaljskog muzeja i muzealni povjerenici od nje imenovani", *ViestHrvArk*: 21-25.
- VINSKI, K. (1966.), "O historijatu i djelatnosti Arheološkog muzeja u Zagrebu", *VMKH* 6: 9-11.
- VUKMIR, M. (1954.), "Tko je utemeljitelj Hrvatskih narodnih muzeja", *Muzeji* 9: 116-128.

TRAGOM ARHEOLOŠKE PROŠLOSTI LIKE:
PRILOG POZNAVANJU DJELATNOSTI
MUZEJSKIH POVJERENIKA I ISTRAŽIVAČA
TIJEKOM DEVETANESTOG I POČETKOM
DVADESETOG STOLJEĆA

Ključne riječi: arheologija, Lika, povjerenici, istraživači, 19. stoljeće, početak 20. stoljeća.

Nastanak Arheološkog muzeja u Zagrebu pratimo kroz razvoj Narodnog zemaljskog muzeja, čiji su osnatak i postanak vezani za djelovanje Ljudevita Gaja, vođe ilirskog preporoda. Već od 1829. godine skupljaju se muzejski predmeti u darovima i novcu. Osnutkom Hrvatskoga gospodarskog društva 1841. počinje sustavno prikupljanje arheološke građe za muzejske zbirke. Narodni muzej je na prijedlog Sabora kraljevskom naredbom 1866. postao zemaljski zavod Hrvatske, Slavonije i Dalmacije pod upravom Jugoslavenske akademije. Tada je novim pravilima podijeljen na dva dijela: arheološki i prirodoslovni. Upravitelj Arheološkog odjela postaje prof. Šime Ljubić, a uskoro i njegov ravnatelj. Na toj je dužnosti ostao do 1892., kada ga nasljeđuje dr. Josip Brunšmid. Novim zakonom od 1939. Narodni muzej prestaje postojati, a Arheološki odjel dobiva naziv Arheološki muzej.

Ljubićevom zaslugom u Narodni muzej prispjele su zaokružene cjeline arheološke građe preko službe muzejskih povjerenika, koji su djelovali u cijeloj Hrvatskoj još od 1867. godine. U Lici je zabilježen niz imena tih vrijednih povjerenika, koji su marljivo skupljali i odašiljali arheološke predmete u Narodni muzej u Zagreb. Podaci u pismima povjerenika često su bili potpuno netočni, barem oni o predmetima, a pogotovo o njihovu datiranju. Svaki takav podatak trebalo je na terenu odmah provjeriti, jer tako su mnogi nalazi prispjeli u Muzej i tamo ostali, a da se na terenu nije provjerilo niti sondiralo, kako bi se na taj način odredila njihova kulturološka pripadnost. Tek mnogo poslije, radom arheologa stručnjaka pri rekognosciranju terena dobivena je prava slika, ali, nažalost, nekad stotinu godina nakon otkrića muzejskog povjerenika. Istraživači na terenu rekognoscirali su teren, te su mnoge

lokalitete znali prepoznati i time kulturološki opredijeliti. Osobito se to odnosi na rad dr. sc. Josipa Brunšmida, koji je vodio dnevnik iskopavanja s podacima o mnogim nalazima koje je prikupio za obilaska terena. Naročito treba istaknuti njegove prikupljene podatke o povijesnim izvorima o Japodima, objavljene u *Vjesniku* 1885. te popis svih nalaza iz nekropole u Prozoru. Zahvaljujući radu muzejskih povjerenika, osobito istraživača – arheologa, a donekle i sretnoj okolnosti da je Lika bogata arheološkim lokalitetima, započelo je formiranje prvih muzejskih zbirki. To su začeci Narodnog muzeja iz kojeg su se razvili i drugi specijalizirani muzeji u Zagrebu i cijeloj Hrvatskoj.

FOLLOWING LIKA'S PAST:
A CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE
ON THE ACTIVITIES OF THE MUSEUM
REPRESENTATIVES AND RESEARCHERS
DURING THE 19TH AND 20TH CENTURY

Keywords: archaeology, Lika, representatives, researchers, the 19th century, the beginning of the 20th century.

We are following the foundation of the Archaeological Museum in Zagreb through the development of the National Museum, the foundation and origin of which was closely connected the work of Ljudevit Gaj, the leader of the 'Illyrian movement' (the Croatian Rebirth Movement). Gathering museum contributions both in funds and materials has started as far as 1829. Systematic gathering of archaeological materials for museum collections started with the establishment of the Croatian Economic Society in 1841. In 1866, by the royal decree and following a motion by the Croatian Parliament, the National Museum became the State Institute of Croatia, Slavonia and Dalmatia managed by the Yugoslavian Academy of Sciences and Arts. Under the new rules, it was separated into two parts: the Archaeological and Natural History Departments. Šime Ljubić unofficially took over the administration of the Archaeological Department, and he soon become its officially appointed director, remaining on the position till 1892, when he was succeeded by Josip Brunšmid. The National Museum ceased to exist by the new law from 1939, when the Archaeological Department became the Archaeological Museum.

Due to Ljubić, well-rounded collections of archaeological material were sent to the National Museum by museum representatives that were active all over Croatia as far as 1867. A number of important names of the above mentioned representatives that diligently collected archaeological artefacts and sent them to the national museum in Zagreb were recorded. The information contained in the representatives' letters was often completely inaccurate, at least concerning the artefacts' description, and especially concerning their dating. Many artefacts came in the museum and remained there without the site where they had been found having been previously checked and probed in order to determine their cultural identity. It was not until a while later that the work of professional archaeologists during site recognition gave the real picture, unfortunately sometimes a hundred years after a representative had discovered the object. A field researchers' work concerned site recognition, they were able to recognise many sites and in that way identify it culturally. This especially concerns the work of Josip Brunšmid who kept excavation logs containing information he collected during site recognition. The data he collected about the historical sources concerning the Japods tribe published in an 1885 issue of 'Vjesnik' are especially worth mentioning, as well as the list of all of the Prozor necropolis finds. Owing to the work of the museum representatives, and especially archaeologists researchers, and to some extent to the lucky circumstance Lika is rich in archaeological sites, the formation of the first museum collections started. These were the beginnings of the National Museum out of which other specialised museums in Zagreb and entire Croatia later developed.

Ivančica PAVIŠIĆ
**Tragom arheološke
 prošlosti Like:
 prilog poznavanju
 djelatnosti muzejskih
 povjerenika i istraživača
 tijekom devetnaestog i
 početkom dvadesetog
 stoljeća**